

УДК: 330.322.54

О.І. Пушкар, К.Р. Курбанов,

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ

Розглянуті питання нових підходів до управління соціально-економічним розвитком регіонів як соціально-економічних підсистем національної економіки. Вплив глобалізації, інтеграції та процесу кластеризації економіки регіонів для забезпечення сталого розвитку України — основні об'єкти уваги цієї статті.

Questions of new ways for regional socio-economic development management are discovered. The influence of the globalization, integration and clusterization process for steady development of regions and the Ukraine are main points of interest in this article.

Ключові слова: інноваційний розвиток, сталий розвиток, регіони кластеризації економіки.

Розглядають можливості розвитку людства у створенні ноосфери, що передбачає дбайливе господарювання на планеті Земля людини як розумної істоти, що піклується не тільки про благополуччя сьогоdnішнього дня, але й про майбутнє, в якому будуть жити наступні покоління. Для збереження цивілізації та забезпечення гідного існування суспільства потрібно переглянути погляди людини на своє існування та на економічне господарювання.

Глобалізація економічного розвитку та регіональна інтеграція вимагають від країн розуміння проблем як світового рівня, так і проблем кожної країни та регіону. Проблемами світового рівня є вичерпність природних ресурсів, глобальне потепління, природні катаклізми, частина яких викликана прямо чи опосередковано саме недалекоглядною діяльністю людини. В. Вернадський та інші вчені пропонують упровадження теорії сталого розвитку, коли відновлювані ресурси використовуються в такій кількості, щоб їхнє природне відновлення могло відбуватися своєчасно та в необхідній кількості і певної якості, а ресурси, які не відновлюються, використовуються найбільш раціонально та шукається їх альтернативний замінник. У таких умовах особливо актуальною є науково-виробнича інтеграція, для якої основним фактором сталого розвитку є підвищення конкуренції за рахунок досягнень науково-технічного прогресу та інтеграційних процесів, що відбуваються в суспільстві.

На сьогоднішній день більшість підприємців піклуються, в основному, про власне благополуччя як таке, яким вони вважають наявність нерухомості та інших благ цивілізації. При цьому вони забувають, що суспільство є системою, в якій усе взаємопов'язано. Нерозумні, нераціональні дії щодо використання ресурсів приводять у кінцевому результаті до негативних наслідків не тільки для існування самих ресурсів (а їх носіями є також і люди — як власники робочої сили), але й для тих, хто їх використовує (власників капіталу). Тому потрібно переглянути підходи до економічного господарювання суб'єктів підприємницької діяльності та запропонувати такі, які б базувалися на спеціалізації окремих підприємств, регіонів, територій у певних галузях економіки з урахуванням можливості досягнення найвищої ефективності цієї діяльності та найбільш раціонального використання ресурсів та кооперації їхньої діяльності для досягнення спільної мети — соціально-економічного розвитку регіонів та територій. Як зазначено в роботі [5], «у сучасних умовах створити й особливо утримати конкурентні переваги, реалізувати їх в економіці глобального ринку можна лише шляхом упровадження інноваційної моделі розвитку». Серед різноманітних форм інноваційних структур (технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори, інноваційні центри), які мають певні організаційно-економічні особливості, найбільш прийнятним для умов ринкової економіки, яка розбудовується в Україні, на наш погляд, є кластерний підхід, запропонований М. Портером, який використовує поняття кластерів конкурентоспроможних галузей.

Саме метою даної роботи й є дослідити можливість застосування кластерного підходу до управління соціально-економічним розвитком регіонів на сучасному етапі розвитку України для підвищення її конкурентоспроможності в світовому економічному просторі.

Як зазначав М. Портер: «Для компаний жизненно необходимо превратить свою среду внутри страны в благоприятную платформу для достижения успеха на международном уровне. Часть ответственности, лежащей на компании, состоит в том, чтобы играть активную роль в формировании территориальных отраслевых групп (кластеров)...» [2]. Цей підхід отримав свою реалізацію спочатку в Сполучених Штатах Америки, а потім у ринково розвинутих європейських країнах. Процес регіоналізації та кластеризації еко-

номіки передбачає об'єднання зусиль підприємців, регіонів, країн для стабілізації економічного розвитку та забезпечення його зростання. В роботі [1] зазначено, що в Україні «дедалі більшого значення у формуванні інноваційності окремих територій набувають кластерні структури, побудовані на співпраці підприємств, фінансово-кредитних установ, навчальних закладів та ін.».

Питаннями, пов'язаними з інноваційністю економічного розвитку та кластеризацією економіки займалися багато науковців як зарубіжних, так і українських. Існує досить багато визначень поняття «кластер» у наукових дослідженнях різних авторів, які розглядають його з позиції комплексного підходу. Але є спільні риси, що притаманні цим визначенням:

- по-перше, це об'єднання підприємств для досягнення загальної мети;
- по-друге, це об'єднання створюється на добровільній основі;
- по-третє, підприємства, що входять до складу кластеру, взаємопов'язані між собою та доповнюють одне одного в процесі створення ланцюжка доданої вартості;
- по-четверте, основою створення кластерів є спеціалізація та кооперація;
- по-п'яте, учасниками кластерів можуть бути не тільки підприємства з вертикальними та горизонтальними зв'язками, але й наукові та державні організації та установи.

Спільною, що характерно, для цих визначень є також територіальна єдність взаємопов'язаних структур, хоча географічні межі територій існування кластерів можуть коливатися від порівняно невеликих (кластери місцевого рівня) до регіональних (європейських). Новаційним у кластерних структурах є поєднання співробітництва його учасників та конкуренції між ними, що дає змогу вивести розвиток економіки на якісно новий рівень.

Феномен кластеризації економічного простору перетворився у базовий елемент економічної політики багатьох держав. Досвід багатьох країн довів ефективність кластеризації для вирішення проблем використання обмежених ресурсів, вирішення соціальних і глобальних питань. У більшості країн світу використовують різні форми об'єднань підприємств, кожна з яких має певні особливості, але характерною рисою будь-яких кластерів, яка відрізняє їх від інших форм об'єднань, є спрямованість на створення і виробництво конкурентоспроможної продукції. Кластери є одним із ефективних інструментів підвищення конкурентоспроможності держави. Але в Україні процес кластеризації лише розпочався. Вже напрацьований досвід кластеризації в західноукраїнському регіоні. Асоціація «Поділля Перший» є прикладом ефективної співпраці між владою, бізнесом та інституційними структурами, але в цілому в Україні цей процес відбувається досить повільно, й ініціативи органів влади натикаються на протидію з боку як органів місцевого самоврядування, так і підприємницьких структур [5].

Переваги кластерів як нової форми співпраці між економічними суб'єктами очевидні:

- маркетинговий підхід до потреб регіону;
- ефективне використання власної сировинної бази;
- синергетичний ефект при впровадженні новітніх технологій;
- зростання фінансових можливостей з використанням внутрішніх фінансів та коштів із зовнішніх джерел;
- вирішення соціальних питань, що має мультиплікаційний ефект та ефект акселерації для подальшого розвитку територій.

Однак недостатність поінформованості учасників економічних відносин, відсутність законодавчої та нормативної бази є суттєвими причинами несприйняття ідеї кластеризації. Передумови створення кластерів у регіонах України існують, що підтверджують проведені дослідження по Полтавській, Кіровоградській [3], Запорізькій [5] та інших

областях. Це галузево-територіальна концентрація підприємств, налагоджені зв'язки між суб'єктами підприємництва, розвинута інфраструктура, наявність інституціональних структур з науковим потенціалом.

Тому, на наш погляд, незважаючи на тимчасову відсутність необхідної підтримки з боку держави, потрібно починати створення кластерів на мікрорівні (на рівні місцевих та сільських рад), а потім розширювати межі створених кластерів шляхом вільного входження до їх складу інших учасників, що є однією з переваг такої форми організації економічної діяльності. Для вирішення цього питання потрібно створити інформаційно-аналітичний центр за участю органів державної влади, наукових організацій, ініціативних підприємців. Визначити пріоритетні напрямки розвитку для їх підтримки та подальшого розвитку і, базуючись на цих так званих «точках росту», ініціювати створення промислових та аграрно-промислових кластерів інноваційного типу, здійснювати інформаційну та роз'яснювальну роботу з суб'єктами підприємницької діяльності, представниками органів самоврядування щодо економічної доцільності та соціальної значущості створення таких кластерів. При цьому необхідно враховувати значення розвитку інфраструктури у складі кластерних утворень, призначення якої — забезпечити не тільки нормальне функціонування виробничої складової, але й забезпечення й підтримання на належному рівні соціально-економічного розвитку територій, на яких створюються кластери.

В цілому території, основу економіки яких складають кластери, можуть стати лідерами економіки держави та визначати конкурентоспроможність національної економіки України.

1. Кузьмін О. Кластери як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень / О. Кузьмін, В. Жеруха // Економіка України. — № 2. — 2010. — С. 14–23.
2. Портер М.Э. Конкуренция / Майкл Портер: Пер. с англ. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. — 608 с.
3. Пушкар О.І. Кластеризація регіональної економіки як нова форма організації економічних відносин в Україні / Момот В.Є., Пушкар О.І. // Зб. наук. праць ОДЕУ «Вісник соціально-економічних досліджень». — Одеса, 2009. — № 35. — С. 77–82.
4. Пушкар О.І. Визначення інвестиційної привабливості регіонів / О.І. Пушкар // Науково-практична конференція / — Дніпропетровськ: ДУЕП, 2009. — С. 63–66.
5. Семенов Г.А. Створення кластерних об'єднань в умовах нової економіки / Г.А. Семенов, О.С. Богма: Монографія. — Запоріжжя: КПУ, 2008. — 244с.